

SIGRÚN STEINGRÍMSDÓTTIR

PASSÍUSÁLMAR KINGOS OG AÐRIR SÁLMAR HANS Á ÍSLENSKU

1. Inngangur

MÉR VITANLEGA hefur hvergi verið fjallað um þýðingar á verkum 17. aldar barokkskáldsins Thomasar Kingos á íslensku í heild sinni. Ætlunin er að bæta úr því að nokkru hér þó að varla verði þetta tæmandi yfirlit.

Ýmsir hafa þó fjallað um einstaka þýðingar á sálmum hans og hef ég stuðst við þær heimildir. En þar að auki hef ég leitað að þýðingum Kingos í handritaskráum Landsbókasafnsins og í útgefnum sálmabókum.

Til er óútgefið handrit hjá guðfræðideild Háskóla Íslands með sálmarannsóknnum sr. Sigurjóns Guðjónssonar í Saurbæ sem ég fékk góðfúslegt leyfi guðfræðideildar til að nota. Sr. Sigurjón hefur gert úttekt á sálmum í útgefnum sálmabókum frá 1772, þ.e. Höfuðgreinabók, útg. 1772, aldamótabók Magnúsar Stephensen (Leirgerði), útg. 1801, Sálmabók, útg. 1871 og Sálmabók, útg. 1886. Í umfjöllun sinni um sálmabók 1886 vísar hann líka í seinni tíma sálmabækur, Sb. 1945 og Sb. 1972. Honum entist ekki aldur til að fjalla um Sb. 1997 en sr. Sigurjón lést árið 1995 í hárrí elli.

Sigurjón gerir yfirlit yfir höfunda sálmanna og íslenska þýðendur og leggur stundum mat á kveðskapinn.

Verk Sigurjóns hefst þar sem verki Páls Eggerts Ólasonar (*Uppþök sálma og sálmalaga í lútherskum sið á Íslandi* 1924) sleppir en síðasta sálmabók sem Páll Eggert fjallar um er sú sem Harboe lét prenta á Hólum árið 1751. Í þeirri sálmabók eru Morgun- og kvöldsálmur Kingos í þýðingu Stefáns Ólafssonar í Vallanesi teknir upp sem viðauki ásamt upprisúsálmum Steins biskups Jónssonar og upprisúsálmum eftir sr. Hallgrím Pétursson og þar koma sálmur Kingos fyrst í íslenska sálmabók.

Í viðbæti við *Kvæði* II Stefáns Ólafssonar, útg. 1886, er fjallað um sálma

Thomas Kingo (1634–1703) danskur biskup og sálmaskáld.

og sálmaþýðingar Stefáns Ólafssonar og fá vikusálmar Kingos¹ þar sérstaka umfjöllun og þeir sálmar Kingos úr *Siunge-Koor Anden Part* sem Stefán þýddi (*Reisusálmur* og *Sorg og gleði*).

Meistaraprófsritgerð Kristins E. Andréssonar fjallar um skáldskap Stefáns Ólafssonar í Vallanesi. Þar má finna umfjöllun um þýðingar hans á vikusálmum Kingos, útgáfu þeirra og hvar þá er að finna í handritum (handritatalning hans er þó engan veginn tæmandi). Einnig getur hann um þýðingu Stefáns á ferðasálmum Kingos, Reyse-Andagt, Reisusálmum, hvar hana er að finna í handriti. Ritgerð Kristins er til á Árnastofnun í eiginhandarriti höfundar og nýti ég mér upplýsingar sem þar er að finna.

Loftur Guttormsson hefur fjallað um þátt Þórðar biskups Þorlákssonar í Skálholti í útgáfu á Morgun- og kvöldsálmum Kingos 1686, aðeins tólf árum eftir að þeir komu fyrst út í Danmörku í *Siunge-Koor Første part* árið 1674. Þórður og Kingo munu hafa verið samtíða við guðfræðinám í Hafnarháskóla og eru heimildir fyrir því að Þórður hafi hvatt Stefán Ólafsson til þýðingarstarfars (Loftur Guttormsson 1998, 27–43).

Þá má geta óútfeginnar greinar eftir Jón Marinó Samsonarson um Leirulækjar-Fúsa. Þar kemur fram að Vigfús Jónsson á Leirulæk (f. 1648) þýddi hinn þekktu sálm Thomasar Kingo ‘Dend XI. Sang *Keed af Verden og kier ad Himmelen*’ í *Aandelige Siunge-Koors Anden Part* 1681. *Far nú vel, heimur ófagnaðarsall*.² Jón Marinó getur þess að tvö önnur skáld hafi þýtt sálminn á íslensku, þeir Árni Þorvarðsson, prestur og skáld á Þingvöllum, sem var á líkum aldri og Vigfús, og svo mörgum öldum síðar Jón Helgason, skáld og prófessor (Jón Helgason 1999, 109).³ Þess má þó geta hér að Helgi Hálfðanarson (sjá Sálmabók 1945 og 1972) og séra Kristján Jóhannsson (sjá

¹ Í grein þessari eru morgun- og kvöldsálmar Kingos ýmist undir því heiti eða nefndir vikusálmar. Það eru morgun- og kvöldsálmar fyrir hvern dag vikunnar. Þeir komu fyrst út í Danmörku ásamt sjö iðrunarsálmum Davíðs í Kingos *Aandelige Siunge-Koor Første Part*, árið 1674. Hann var fyrri hluti af tveimur andlegum söngkórum höfundar. Thomas Kingos *Aandelige Siunge-Koors Anden Part*, 37 andlegir söngvar, komu út árið 1681.

² Þýðing Vigfúsar hefur hins vegar þá sérstöðu meðal þessara fimm þýðinga á sálminum *Keed af Verden og kier ad Himmelen* að hún hefur aldrei verið prentuð í íslenskri bók. Í handriti Lbs. 399 4to er kvæðið eignað Jacobi Worm, stjúpssyni Kingos og óvildarmanni. Það er hins vegar réttilega eignað Kingo í Lbs. 271 4to, 362–364. Þýðing Leirulækjar-Fúsa var loks prentuð á danska bók árið 1994 í *Jacob Worms Skrifter IV. Wormiana*. Samlede af Erik Sønderholm. Udgivne af Poul Lindgård Hjort, 1994, 155–57. Heimild: *Óútfegin grein* eftir Jón Marinó Samsonarson.

³ Þýðing Jóns prófessors Helgasonar: *Leiður á heimi. Lystur til himins*, hefst svo: „Þig veröld ég kveð, / að vinna þér lengur skal þvert mér um geð.“

Sálmabók 1801) hafa báðir þýtt sálminn. Sálmurinn hefur því verið þýddur á íslensku af fimm mönnum sem kunnugt er um.

Í samantekt þeirri sem hér birtist verður kafli um íslenska þýðendur Kingos og hvar þýðingar þeirra er að finna í útgefnum bókum. Yfirlit verður sett upp í töflu til hægðarauka.

Bent verður á handrit með íslenskum þýðingum á sálmum eftir Kingo. Þar hef ég þó nánast einskorðað mig við elstu handritin, með þýðingum Stefáns Ólafssonar og Árna Þorvarðssonar.

Einu handriti verður gert hærra undir höfði hér en öðrum. Það er handrit sem hefur að geyma þýðingu á Passíusálmum Thomasar Kingo. Þýðandi er óþekktur. Handritið er merkt upphafsstöfunum JW af þýðanda. Númer þess í handritaskrá er Lbs. 2534 8vo. Texti handritsins fylgir ritgerð þessari sem viðauki. Um þýðingu þessa og handritið verður fjallað í næsta kafla.

2. Passíusálmar Kingos og íslensk þýðing þeirra í handriti Lbs. 2534 8vo

Passíusálmar Kingos birtust fyrst í *Vinterparten til den danske salmebog* árið 1689.⁴ Þeir voru svo teknir upp í *Den Forordnede Ny Kirkes Psalmebog* árið 1699.⁵ Á íslensku hafa þeir ekki birst útgefdir. Þó er eitt vers í íslensku sálmabókinni úr sálmi Kingos á föstudaginn langa, *Bryder frem I hule Sukke*, 15. vers, úr 29 versa sálmi, í þýðingu Helga Hálfðanarsonar: *Meðan, Jesú minn, ég lifi. Skriv dig Jesu paa mit Hjerte* í frumtexta.

Því var fengur að finna handrit í Landsbókasafni með sálmunum nokkurn veginn í heild sinni. Aldrei hefur neitt verið prentað úr þeirri þýðingu enda var henni ekki að fullu lokið. Íslendingar áttu líka Passíusálma Hallgríms Péturssonar sem voru þeim hjartfólgnir og því hefur þörf fyrir Kingosálmana ekki verið brýn hér á landi.

Sálmar Kingos eru 17 talsins og skiptast niður á sex vikur föstunnar.

⁴ Í *Vinterparten af Danmarks og Norges Kirkes Forordnede Psalmebog* eru sálmar til fyrri helmingis kirkjuársins undir ritstjórn Kingos og prentuð í prentsmiðju hans í Óðinsvéum árið 1689. Í bókinni eru 267 sálmar, þar af 136 eftir Kingo sjálfan. Sálmabókin í heild til alls kirkjuársins kom ekki út undir ritstjórn Kingos.

⁵ *Den Forordnede Ny Kirkes psalmebog* gekk og gengur enn undir heitinu Kingos salmebog, þó að Kingo hafi ekki ritstýrt henni. Af 297 sálmum í bókinni eru 86 eftir Kingo. Hún var prentuð í prentsmiðju Kingos í Óðinsvéum árið 1699.

Íslensku þýðinguna á sálmunum er aðeins að finna í einu handriti á Landsbókasafni, Lbs. 2534 8vo. Handritið er merkt upphafsstöfunum JW og Páll Eggert Ólason getur sér þess til að það sé frá því um 1720 (sjá *Handritaskrá Landsbókasafns*, 1. aukabindi 1947).

Þýðinguna má því líklega tímasetja á árunum milli 1703, dánarárs Kingos, og 1720 þar eð sálmarnir eru eignaðir *sáluga* biskup Th. Kingo í handriti.

Á Passíusálmum Kingos er kröftugt málfar, þeir eru beinskeyttir og oft í predikunartón. Það fer ekki hjá því við lesturinn að maður finni til skyldleika með þeim biskupum Kingo og Jóni Þorkelssyni Vidalín. Þýðingin er eins og frumtextinn á kröftugu máli, vel gerð að því er virðist og nokkuð nákvæm. Bragarhætti er haldið í þýðingu en hann er sá sami í öllum sálmunum frá upphafi til enda. Hvert vers er 8 vísuorð, atkvæði 87877788, með fjórum bragliðum í vísuorði, hnígandi tvíliðum en þó stýfður liður í lok sjö atkvæða línanna. Rím er AbAbccDD.⁶ Með það fer þýðandi stöku sinnum frjálslega.

Þýðandi bætir víða við forlið í upphafi vísuorðs. Hann bætir einnig oft einu áherslulausu atkvæði eða fleiri við hnígandi tvíliði (hlutleysing) eins og títt er í íslenskum kveðskap og tíðkaðist í fyrri tíma kveðskap Dana, þjóðkveðunum, en sem barokkskáldið Kingo gerir aldrei.

Berum saman tvö fyrstu vers í frumtexta og þýðingu (hér er íslenska þýðingin birt með nútímastafsetningu til hægðarauka):

Þýðandi fylgir frumtexta nokkuð nákvæmlega efnislega. Þó er boðháttur hans ekki eins skipandi í upphafi 1. erindis og í frumtexta og boðháttur í 2. erindi, 3. og 4. vísuorði verður staðhæfing með úrdrætti í þýðingu. Hrynjandi breytist á stöku stað, svo sem þar sem stýfðir liðir eru í lok 2. og 4. vo. í frumtexta. Í báðum versum hér að ofan eru þar þríliðir – UU samkvæmt íslenskum framburði í stað – U – (hnígandi tvíliður og stýfður liður) samkvæmt bragarhætti. Þýðandi rímar á 3. atkvæði orðs sem er áherslulaust í íslensku. Reyndar rímar hann aðeins með bókstafnum *a* í báðum tilvikum. Í 1. vers: *englanna/ heimsbyggða* og í 2. vers: *englanna/ herskara*. En frjálsræði af þessu tagi er algengt hjá íslenskum skáldum þessa tíma eins og sjá má í Passíusálmum Hallgríms Péturssonar sem nýtir sér frelsið á snildarlegan hátt (Sigrún Steingrímsdóttir 2006, 106–119).

⁶ Hér merkir upphafsstafur kvenrím, lítill stafur karlím.

Kingo	Þýðandi í Lbs. 2534 8vo
1.	
- U - U - U - U	- U - U - U - U
Hører til I høje Himle,	Eyrun ljáið himnar háu,
- U - U - U -	- U - U - U - (?)
Hører til I Engle-Koor,	hlýðið kórar englanna
- U - U - U - U	- U - U - U - U
Hører O I Folk som vrimle	og þér skarar fólks ófáu,
- U - U - U - U -	(U) - U - U - U - (?)
Og som Jordens Klod beboer!	um fjórar álfur heimsbyggða!
- U - U - U -	- U - U - U -
Høre hver som høre kand,	Heyri sá það heyra má,
- U - U - U - U -	U - U - U - U - U -
Hver som Sands har og Forstand,	með hyggju' og skyni þessa gá,
- U - U - U - U - U	- U - U - U - U - U
Alt det som har Aand og Øre	allt það hefur önd og eyra,
- U - U - U - U - U	- U - U - U - U - U
Lave sig nu til at høre.	undirbúi sig að heyra.
2.	
- U - U - U - U - U	- U - U - U (U) - U
Jesus, O vor Jesus siunger!	Fegur Jesús frelsarinn syngur
- U - U - U - U -	- U - U - U - (?)
O en meer end Engle-Sang!	fríðum röddum englanna,
- U - U - U - U - U	- U - U - U - U - U
Tier alle Engle-Tunger!	eflaust hljóð hans yfiringur
- U - U - U - U - U	- U - U - U - (?)
Jesu Røst maa have gang!	alla raust Guðs herskara!
- U - U - U - U -	- U - U - U - U -
Himlens heele Harmoni	Samstemmandi himnahljóm
- U - U - U - U -	- U - U - U - U -
Sættes nu i Melodi	heyrum vér með sætum róm
- U - U - U - U - U	(U) - U - U - U - U - U
Ved vor Jesu Mund og hierte,	af hjarta' og munni herrans sunginn
- U - U - U - U - U	- U (U) - U - U - U - U
Før ham Døden skulde smerte.	hann fyrir en mæðir dauðans þunginn.

1 - U = hnígandi tvíliður (tróki).

2 Ég hef sett spurningamerki á eftir atkvæði sem samkvæmt bragarhætti er með áherslu en áherslulaust í framburði. Svigi er utan um forliði og áherslulaus aukaatkvæði (hlutleysingu).

Sama lagið er sungið við alla sálmana. Það lag sem Kingo velur þeim er upprunnið úr kalvinskri hefð, úr hinum franska Genfarsaltara frá 1551, *Som en hjort med tørst befangen*, en hefur í tímans rás öðlast hefð sem passíusálmalag í hinni lúthersk-evilsku kirkju við lagboðann *Jesú þínar opnu undir*. Lagið var orðið vel þekkt í Danmörku þegar Passíusálmur Kingos komu út.⁷ Þýðandi kýs hins vegar lagboðann *Hjartað, þankar, hugur, sinni*, sem er sálmur eftir Kingo sjálfan úr *Siunge-Koor Første Part* en upphaf þess sálms varð algeng lagboðatilvísun hér á landi.⁸

Þýðandi hefur af einhverjum ástæðum ekki lokið eða gengið fyllilega frá þýðingu sinni. Í sálmi 13 sleppir hann versum 7–13. Sálmur 14 og 15 (Dend Siette Uge i Faste) er ekki að finna í handriti. Sálmur í sjöundu viku föstunnar koma í lokin sem 18. og 19. sálmur hjá þýðanda en 16. og 17. sálmur hjá Kingo. Í síðasta sálm vantar meira en helming, frá 10. vers miðju en sálmurinn er alls 29 vers. Kingo nefnir hann *Paa Langfredag – Om Christi Korsfastelse, Pine og Død*. Hjá þýðanda er fyrisögn aðeins *Um...*

En hver skyldi þýðandinn vera? Af lærðum mönnum á þessum tíma er Jón Þorkelsson Vídalín (1666–1720) líklegastur. Jón Vídalín var eins og kunnugt er eftirmaður Þórðar biskups Þorlákssonar í Skálholti, þess sem fyrstur hvatti til þýðingar á Kingosálmum og gaf þá út í Skálholti. Jón var mágur Árna Þorvarðssonar sem næstfyrstur þýddi Kingo og dvaldi Jón Vídalín ungur hjá honum. Þegar Jón var við nám í Kaupmannahöfn voru báðir Söngkórar Kingos komnir út, 1674 og 1681. Passíusálmur Kingos komu út árið 1689 í *Vinterparten*, þegar Jón var 23 ára, og hafa líklega höfðað sterkt til hans. Jón var eins og kunnugt er latínuskáld gott en lítið er til eftir hann af kveðskap á íslensku. Þó má nefna tvö sálmavers í Sjö predikunum út af þýðingarsögu, útg. 1722 sem hefjast svo: *Þegar eg Drottins dýru kvöl / dreg inn að hjarta mínu*. (Jón Halldórsson 1903–1910, 479). Skyldi Jón hafa verið að þýða passíusálma Kingos en átt því rétt ólokið þegar hann dó árið 1720? Fangamarkið JW á handriti bendir til að eftirnafn þýðanda sé ættarnafn. Ef svo væri ekki stæði líklega JWS. Þetta er tilgáta sem ég varpa fram og mál- eða textafræðingar geta ef til vill skorið úr um. Handritið er reyndar ekki með rithendi Jóns Vídalíns en vel má vera að skrifari handritsins sé annar en þýðandi.

⁷ Sjá nánar um lögin í *Kingos Graduale* (1967) í eftirmála Henriks Glahn í ljósprentun að Grallaranum (Kingo 1967). Einnig í bók Glahns, *Salmemelodien i dansk tradition 1569–1973*, 24.

⁸ Sálmurinn *Jesú þínar opnu undir*, sem Kingo notar sem lagboða, var ekki kominn í íslenska sálmabók á þessum tíma. Því notar þýðandi lag sem þekkt er hér.

Texti handritsins birtist hér sem viðauki, í stafréttri uppskrift. Þó hef ég upphafsstafi aðeins í byrjun málgreina og í sérnöfnum.

3. Aðrir íslenskir þýðendur Kingos

Verður nú nafngreindra þýðenda Kingos getið, þýðinga þeirra og hvar þær er að finna.

STEFÁN ÓLAFSSON (1618–1688), PRÓFASTUR Í VALLANESI, þýddi *vikusálma* Kingos og *sjö iðrunarsálma Davíðs*. Þeir komu út í Danmörku í *Siunge-Koor Første Part* árið 1674. Sálarnir í þýðingu Stefáns voru fyrst prentaðir árið 1686 í Skálholti aftan við *Paradísarlykil* eftir Martin Moller og hafði Stefán þýtt þá eftir tilmælum Þórðar biskups Þorlákssonar. Því næst voru sálarnir prentaðir í Sálmbók, Hólum 1751 (698–755). Í þriðja sinn voru þeir prentaðir í Höfuðgreinabók, Hólum árið 1772 (gerð er grein fyrir sálmunum í Stefán Ólafsson 1886 (II), 314–326). Einstök vers úr sálmunum eru svo í Sálmbók 1801 en mörgum þeirra breytti Magnús Stephensen verulega.

Nokkrir sálmanna eru líka í Sálmbókum 1871, 1886 og 1945. Sjá t.d. morgunsálminn *Enn braðar sólin sér* (*Nu rinder Solen op*, sextán vers), nr. 462 í Sálmbók 1871. Séra Stefán stytta sálminn í sex vers. Hann tók 1.–2. vers, 4., 6. og 8.–9. vers og breytti þeim verulega. Í Sálmbók 1886 er þýðingin númer 511. Þar eru þrjú fyrri versin frá 1871, hinum sleppt en tekin upp tvö ný úr þessum sama sálmi. Í Sálmbók 1945, nr. 525, er sálmurinn óbreyttur frá 1886. Í Sálmbók 1972 og 1997 er hann númer 446, fjögur vers með breytingum Stefáns Thorarensen.

Sálmana er einnig að finna í eftirfarandi handritum:

Lbs. 886 4to, Lbs. 1886 8vo, JS 218 8vo, JS 443 8vo, ÍB 188 8vo, ÍBR 80 8vo, ÍBR 87 4to, ÍBR 158 8vo, Lbs. 1895 8vo (skr. um 1770), ÍB 444 8vo, ÍB 669 8vo, Lbs. 3926 8vo, Lbs. 4391 8vo, Lbs. 2373 8vo (Páll Eggert Ólason 1924, *Handritasafn Landsbókasafns*).

Stefán Ólafsson þýddi tvo aðra sálma eftir Kingo úr *Siunge-Koor Anden part* sem hvorki voru prentaðir sérstaklega með fyrrnefndum þýðingum né í sálmbókum. Annar þeirra er *Reisusálmur* sem hefst svo í þýðingu: *Í Jesú sætu nafni eg*. Hann er alls átján erindi. Í frumtexta Kingos hefst hann svo: *I Jesu himmel-søde Navn*, og er XIX. söngur í Söngkórnum.

Fyrsta erindi sálmsins í þýðingu Stefáns er prentað í *Kvæðum* II Stefáns Ólafssonar, 1886, í eftirmála Jóns Þorkelssonar þjóðskjalavarðar (344). Annars er kvæðið að finna í handriti Lbs. 1177 4to (með hendi Hálfðánar Einarssonar skólameistara), öll erindin átján.

Hinn sálmurinn er *Sérhver hefir sinn skapnað* sem hefst svo í þýðingu Stefáns: *Sorg og gleði ásamt eina leið renna*. Þar er fyrsta erindi prentað, eins og í fyrrnefndum Reisisálmi, í *Kvæðum* II Stefáns Ólafssonar (351). Þetta kvæði er XIV. söngur úr *Siunge-Koor* Anden Part. Sálmur Kingos hefst svo: *Sorrig og glæde de vandre tilhobe*. Þýðingu Stefáns, öll átta erindi sálmsins, er að finna í handriti Lbs. 1177 4to, eins og Reisisálminn.

ÁRNI ÞORVARÐSSON (UM 1650–1702), PRESTUR Á ÞINGVÖLLUM OG PRÓFASTUR Í ÁRNESÞINGI, þýddi *Aandelig Siunge-Koor* Anden Part eftir Kingo en sálmarnir komu fyrst út í Danmörku árið 1681 eins og fyrr getur. Þýðing Árna, *Andlega saungkors Annar Partur*, var prentuð í Skálholti árið 1693, aðeins tólf árum eftir útkomu sálmanna í Danmörku.

Þýðinguna er einnig að finna í eftirfarandi handritum: ÍBR 80 8vo, Lbs. 2057 8vo og í JS 342 4to með eigin hendi þýðanda. Þýðingu Árna á *Sorgin og gleðin þær samfara verða* er einnig að finna með nótum í ÍB 669 8vo, JS 438 8vo og í Ny kgl. Sml. 139a 4to.

Þessir tveir, Stefán og Árni, eru einir um að þýða heil verk eftir Kingo og frumkvöðlar við þýðingar hans. En mun fleiri skáld hafa þýtt einstaka sálma eftir Kingo, allt frá samtímamönnum frumkvöðlanna og Kingos sjálfs til samtímamanna okkar nú. Þar hefur Helgi Hálfðanarson verið stórvirkastur. Hann kom fyrst með sínar sálmapýðingar á Kingo í Sálmabók 1886 og á fimm þýðingar af sjö til átta Kingo-þýðingum í Sálmabókum 1972 og 1997 eða þeim sem nú eru notaðar í þjóðkirkjunni.

Skal nafngreindra þýðenda, utan Stefáns og Árna, nú getið í aldursröð.

VIGFÚS JÓNSSON Á LEIRULÆK (LEIRULÆKJAR-FÚSI, 1648–1728) þýddi sálminn *Keed af Verden og kier ad Himmelen, Far nú vel, heimur ófagnaðarsæll* úr *Siunge-Koor* Anden Part. Þýðing Vigfúsar hefur ekki verið prentuð á Íslandi. Hún er prentuð í *Wormiana* í Danmörku árið 1994 (Worm 1994, 155–57). Þýðinguna er að finna í tveimur handritum: Lbs. 399 4to þar sem sálmurinn er ranglega eignaður Jacobi Worm og Lbs. 271 4to (Jón Marínó Samsonarson. Óútgefin grein um Leirulækjar-Fúsa: 15).

SR. ÞORSTEINN SVEINBJARNARSON Á HESTI (1730–1814) þýddi sálminn *Lov og Tak og evig Ære* eða *Lofgjörð, þakkir, eilíf æra*, tvö vers. Sálmurinn birtist fyrst í *Vinterparten til den forordnede salmebog* 1689. Ove Malling breytti sálminum fyrir *Evangelisk kristelig Psalmebog* sem kom út í Danmörku árið 1798. Þorsteinn þýddi sálminn eftir þeirri gerð. Þýðing hans er í Sálmbók 1801, númer 186 og í Sálmbók 1871, númer 309.

SR. KRISTJÁN JÓHANSSON (1737–1806) þýddi páskasálm Kingos *Som den gylde Sol frembryder* og er þýðing hans í Sálmbókum 1801 (nr. 86) og 1871 (nr. 121), *Fram af dimmum fylgsnum natur*. Ný þýðing Helga Hálfðanarsonar á sálminum er í Sálmbók 1886 (nr. 173): *Sem í gegnum sortann skjýja*. Vers númer 222, *Fyrir helga fæðing þína*, í Sálmbók 1886 er úr sama sálmi. Því er haldið í Sálmbók 1945 en sálminum að öðru leyti sleppt í báðum bókum.

Mér heimur far frá, (átta vers) er þýðing á sálminum *Far Verden, farvel* (fimmtán vers). Þýðing Kristjáns er í Sálmbók 1801 (nr. 235) og óbreytt í Sálmbók 1871. Í Sálmbók 1886 (nr. 328) er ný þýðing Helga Hálfðanarsonar (tíu vers).

Kristján notast við *Evangelisk kristelig Psalmebog* frá 1798 við þýðingu sína en þar hefur Rahbek stýtt sálminn og breytt honum.

SR. ÞORVALDUR BÖÐVARSSON Á SAURBÆ Á HVALFJARÐARSTRÖND (1758–1836) þýddi jólasálminn *Op glædes alle, glædes nu*, þrjú vers í *Vinterparten*. Í þýðingu er hann einnig þrjú vers, *Upp gleðjist allir, gleðjist nú*. Í Sálmbók 1801 er hann númer 60. Síðasta versin *Þinn friður, Guð, sem æðri er (Din Fred, o Gud som overgaar)* er tekið upp í Sálmbók 1871 (nr. 77) óbreytt. Í Sálmbók 1886 (nr. 64) er ný þýðing eða endurgerð Helga Hálfðanarsonar, *Upp gleðjist allir, gleðjist þér*, einnig þrjú vers. Þýðingin er óbreytt í Sálmbókum 1945 og 1972.

JÓN ESPÓLÍN SÝSLUMAÐUR (1769–1836) þýddi sálminn *Nu bør ej synden mere* eða *Nú má ei frammar næsta blind*. Espólín notaði endurgerð Mallings á sálminum í *Evangelisk kristelig Psalmebog* við þýðingu sína en ekki upphaflegan sálm Kingos í Sálmbók 1699. Hann steypiti saman 1. og 2. vers og 3. og 4. svo úr fjórum versum urðu tvö og breytti bragarhætti. Þýðing hans er í Sálmbók 1801 (nr. 129) og í Sálmbók 1871 (nr. 186).

SR. ÓLAFUR INDRÍÐASON, PRESTUR Á KOLFREYJUSTAÐ (1796–1861), þýddi ýmsa af kvöld- og morgunsálmum Kingos. Sjá kvöldsálminn *Lífsins æðar uppfyllandi*, 10 vers, 99. sálmur í Sálmásafni, þar sem stuðst er við þýðingu Stefáns Ólafssonar og henni breytt lítillga, og morgunsálm *Rís upp mín sál og bregð nú blundi*, 10 vers, 10. sálmur í Sálmásafni. Sálmurinn er úr *Siunge-Koor* Første Part, sem Stefán Ólafsson þýddi áður í heild sinni. Þýðingar Ólafs birtust í Sálmásafni hans, útgefna á Akureyri 1857.

HELGI HÁLFDANARSON LEKTOR (1826–1894) þýddi fjölda sálma eftir Kingo. Helgi var í ritstjórn Sálmabókarinnar sem út kom 1886 og annað afkastamesta skáld hennar, næstur á eftir Valdimar Briem. Hann á þó mun fleiri Kingoþýðingar í sálmabókinni en Valdimar (sjá töflu). Helgi á svo flesta sálma eða sálmaþýðingar í Sálmabókum frá 1945 og 1972.

Þín kirkja góði Guð, sem er þýðing á hluta af 6. morgunsöng Kingos (með breytingum Grundtvigs). Hún er í Sálmabók 1886 (nr. 642), fjögur vers. Í Sálmabók 1945 (nr. 679) er sálmurinn styttrur í þrjú vers. Þar er felld niður 2. vers frá 1886.

Som den gyldne Sol frembryder eða á íslensku *Sem í gegnum sortann skjýja* sem er ný þýðing Helga í Sálmabók 1886.

Jólasálmur Kingos *Op glædes alle, glædes nu* er í þýðingu Helga *Upp gleðj-ist allir, gleðjist þér*, þrjú vers eins og í frumtexta. Þýðing Helga er í Sálmabók 1886 (nr. 64) og í Sálmabók 1945 (nr. 74) og í nýjustu sálmabókum (nr. 69).

Ár og síð ég er í voða / Aldrig er jeg uden Vaade úr *Aandeligt Sjunge-Koor* Anden Part. Þessi þýðing Helga er í Sálmabók 1886 (nr. 372) og í Sálmabók 1945 (nr. 391). Séra Árni Þorvarðsson þýddi sálminn áður eins og aðra sálma í *Siunge-Koor* Anden Part. Sjá *Andlega Saungkór* II, Skálholti 1693 (33).

Fyrir helga faðing þína / Tak for al din Fødsels Glæde. Þarna þýddi Helgi eitt vers, það 10. og síðasta úr páskasálmi Kingos *Som den gyldne Sol frembryder*. Það er í Sálmabók 1886 (nr. 222) í Sálmabók 1945 (nr. 231) og í Sálmabók 1972 og 1997 (nr. 55).

Gef, Jesú, fús ég fylgi þér / Gid jeg, o Jesu følger dig. Helgi þýddi seinni hluta sálms úr *Vinterparten* 1689, sem byrjar svo: *Hvor godt det er at tjene Gud*. Hann er í Sálmabók 1886 (nr. 122), fimm vers, en ekki í síðari sálmabókum.

Hver fögur dyggð í fari manns / Af Kærlighedens rene Væld. Helgi þýddi 7.–10. vers úr löngum sálmi: *Den Naade Gud har os beteed.* Þau eru í Sálma-bók 1886 (nr. 341), Sálma-bók 1945 (nr. 353) og í Sálmasafni 1873 (nr. 64).

Hvert er það skipið auma / Hvad er det for en Snække. Sálmurinn er sjö vers hjá Kingo, en þrjú vers í þýðingu. Tvö fyrstu versin eru þýðing á sömu versum Kingos, 3. versið er að nokkru frumort. Sálmurinn er í Sálma-bók 1886 (nr. 119) en ekki í síðari sálma-bókum.

Í anda Kristur kærri. Þýðing Helga er fimm vers. Sálmurinn byrjar svo hjá Kingo: *Mig hlyster nu at træde / til Jordens klare Flod.* Átta vers. Grundtvig breytti sálminum nokkuð. Þetta er ekki bein þýðing hjá Helga. Hann sleppti 2., 4. og 6. versu frumsálmsins. Sálmur Kingos birtist í *Vinterparten* 1689. Þýðing Helga kom í Sálma-bók 1886 (nr. 96) en ekki síðar.

Meðan, Jesú minn, ég lifi / Skriv dig Jesus, paa mit hjerte. Eitt vers. Versið er 15. vers af 29 í 17. og síðasta sálmi í píslarsálmaflokki Kingos: *Bryder frem I hule Sukke.* Sálmur Kingos birtist í *Vinterparten* 1689. Hér er hann í Sálma-bók 1886 (nr. 154), Sálma-bók 1945 (nr. 153) og í Sálma-bókum 1972 og 1997 (nr. 377).

Ó, Guð, hve grátlegt er / O, Gud, hvor jammerlig (Kingo 1689) *sørgelig* (Roskilde Salmebog 1855) 13 vers. Þýðing Helga er gerð eftir Hrórarskeldusálma-bókinni (nr. 185). Hann stytta sálminn, sleppti 3. versu, dró 5.–6. vers saman í eitt (4. vers hjá Helga). 5. vers Helga er unnið úr 7.–10. versu. Loks er 13. vers 6. vers hjá Helga. Sálmurinn er í Sálma-bók 1886 (nr. 116) en ekki í sálma-bókum síðar.

Ó Guð þín kenning góða / O, Herre Gud, din Lære. Fjögur vers hjá Helga, sjö hjá Kingo. Annað vers hjá Helga er unnið úr 2.–5. versu frumsálmsins. Þýðingin er í Sálma-bók 1886 (nr. 114) en ekki í síðari sálma-bókum.

Ó, herra Jesú, hjálpa mér / O, søde Jesu, stat mig bi. Þarna tekur Helgi þrjú vers úr níu versu sálmi Kingos: *Fra Fristelser og Satans Stød.* Sálmurinn birtist í *Vinterparten* 1689. Hér er hann í Sálma-bók 1886 (nr. 321) en ekki síðar.

Ó, hversu gott að ganga / Hvor stor er dog den Glæde. Fimm vers hjá Helga. Þýðingin er lauslega unnin upp úr fimm versu sálmi Kingos. Í Sálma-bók 1886 (nr. 94) og í Sálma-bók 1945 (nr. 104). Sálmurinn er ekki í síðari sálma-bókum.

Ó, Jesú minn, þú mikli Guð / Store Gud og Frelsermand er jólasálmur úr *Vinterparten* 1689. Hér er hann í Sálma-bók 1886 (nr. 61) en ekki í síðari sálma-bókum.

Sem í gegnum sortann skýja / Som den gyldne Sol frembryder er páska-sálmur, 10 vers í *Vinterparten* 1689. Þýðing Helga er sex vers (nr. 173) í Sálmabók 1886. Helgi felldi niður 5.–7. vers. 10. versið: *Fyrir helga fæðing þína / Tak for al din fødsels Glæde* er í Sálmabók 1886 (nr. 222). Það er ekki í síðari sálmabókum.

Sjá vinur vor hinn blíði / See, hvor nu Jesus træder er pálmásunnudags-sálmur úr *Vinterparten* 1689. Hann er 14 vers hjá Kingo, fjögur vísuorð í vers. Helgi dró versin saman. Hvert vers verður átta vísuorð, sex vers alls. Þýðingin er í Sálmabók 1886 (nr. 137) og í Sálmabók 1945 (nr. 142) en ekki síðar.

Til hæða lyft þér, hugur minn (fjögur vers) / *Min Sjal og Aand opmuntre dig* (sex vers). Þýðandinn sleppti 3.–4. versi. Birtist í Sálmabók 1886 (nr. 182) og í Sálmásafni 1873 (nr. 23) en ekki síðar.

Vor hvítasunnuhátíð fer / Nu nærmer sig vor Pinsefest er hvítasunnusálmur úr Kingos salmebog 1699, 10 vers. Grundtvig breytti sálminum síðar. Helgi notaði þá útgáfu við þýðingu sína. Hann þýddi 1., 3.–8. og 10. vers (alls 8 vers). Birtist í Sálmabók 1886 (nr. 236) og í Sálmabók 1945 (nr. 235), en þar er 8. versi sleppt. Sálmurinn er ekki í síðari sálmabókum.

Þín kirkja, góði Guð / Din kirke, gode Gud. Fjögurra versa sálmur sem upphaflega er úr morgunsálminum: *Nu rinder solen op* (*Enn braðar sólin sér*, Sálmabók 1886, nr. 511). Sr. Stefán Ólafsson í Vallanesi þýddi sálminn á sínum tíma. Sjá Sálmabók 1751 (739): *Sólin upprunnin er*. Hér eru versin 13–16 í þýðingu Helga. Þessi þýðing birtist í Sálmabók 1886 (nr. 642), Sálmabók 1945 (nr. 679), Sálmásafni 1873 (nr. 75) og Sálmabókum 1972 og 1997 (nr. 293). Í sálmi Kingos er versið: *Lát landið frjóvgun fá*, sem er í Sálmabók 1801 (nr. 242).

SR. STEFÁN THORARENSEN, PRESTUR Á KÁLFATJÖRN (1831–1892), endurortti eða lagfærði þýðingar á sálmum í Sálmabók 1871. Sjá Sálmabók 1871 (nr. 471), eitt vers, *Svo skal hér sofna upp á*. Þýðing á *Saa sover jeg dermed...* Versið er úr sálminum *Nú hvílist sól og sezt*, á dönsku *Til hvile solen går*, sem er kvöldsálmur í þýðingu Stefáns Ólafssonar en breytt af Stefáni Thorarensen.

STEINGRÍMUR THORSTEINSSON, SKÁLD OG REKTOR LÆRÐA SKÓLANS (1831–1913), þýddi *Vor Disk og Dug er alt bered*, sem er eitt vers á dönsku, *Að*

borði göngum breiddu vér. Steingrímur skipti versinu í tvö vers og frumorti síðustu tvær ljóðlínurnar. Versið er úr *Aandelige Siunge-Koor* Anden Part: *Smaa Børns Hjertesuk eller Bordlæsning før Maaltid.* Þýðing Steingríms birtist í *Sálmabók* 1886 (nr. 630) og óbreytt í *Sálmabók* 1945 (nr. 656).

SR. VALDIMAR BRIEM, SKÁLD OG PRESTUR Á STÓRA-NÚPI (1848–1930), þýddi *Nú gleðifregn oss flutt er ný / Nu kom der Bud fra Engle-Kor.* Sálmurinn er í *Vinterparten* frá 1689 (*Nu kom her Bud fra Engle-Koor*, 9 vers). Grundtvig endurorti sálminn og notaði Valdimar Briem gerð Grundtvigs. Séra Valdimar þýddi 1.–2. vers, steypiti saman 3.–4. í eitt vers og þýddi loks tvö síðustu versin, alls fimm vers. Þessi þýðing hans er í *Sálmabók* 1886 en ekki í síðari sálmabókum.

Tíðin líður, sól er sigrin / Dagen skrider, Tiden rinder. Sex versa sálmur úr *Aandelig Siunge-Koor* Første Part, 1684. Þýðingin er í *Sálmabók* 1886 (nr. 534), *Sálmabók* 1945 (nr. 550), en ekki síðar.

Vor Guð er eilíf ást og náð / Vor Gud er idel Kærlighed. Fjögurra versa sálmur úr *Sálmabók* Kingos frá 1699. Þýðing Valdimars er í *Sálmabók* 1886 (nr. 343), *Sálmabók* 1945 (nr. 215), en ekki síðar.

JÓN HELGASON, SKÁLD OG PRÓFESSOR (1899–1986), þýddi sálminn *Keed af Verden og kjer ad Himmelen / Leiður á heimi, lystur til himins,* úr *Aandelig Siunge-Koor* Anden Part. Þýðing prófessors Jóns birtist í *Kveri með útlendum kvæðum* 1956, *Kvæðabók* 1986 og *Úr landsuðri og fleiri kvæði* 1999. Þýðingin hefur ekki verið tekin inn í sálmabækur.

4. Sálmalögin

Lögin eru vissulega mikilsverður hluti sálmanna þar eð þeir eru ætlaðir til söngs. Kingo valdi vinsæl lög við sálma sína í Andlegu söngkórnum. Mörg þeirra sótti hann í hinn veraldlega söngkór Terkildsens, *Astree Siungekor*, sem komið hafði út nokkru á undan verkum Kingos og öðlast miklar vinsældir. Með þýðingunum bárust þessi lög hingað til lands og náðu hér fljótt útbreiðslu. Enn eru mörg þessara laga sungin í íslensku kirkjunni. Þau eru enn (í *Sálmabók* 1972 og *Sálmasöngsbók* til kirkju- og heimasöngs 1936) undir lagboða sem vísar í upphaflegan sálm þeirra hér á landi úr Söngkórnum Kingos. Má þar nefna lagboða *Í Jesú nafni uppstá* sem

vísar til eins af morgunsálmum Kingos í þýðingu Stefáns Ólafssonar. Það sálmalag syngjum við nú m.a. við páskasálminn *Sigurhátíð sæl og blið*. Annar þekktur lagboði er *Hjartað þankar, hugur, sinni* sem einnig vísar til morgunsálms eftir Kingo í þýðingu Stefáns. Báðir þessir morgunsálmar Kingos eru þó löngu horfnir úr íslensku sálmabókinni en lagboðarnir minna okkur á þessar gömlu þýðingar.

5. Samantekt

Tekið var til við að þýða Söngkóra Kingos á íslensku, fyrri og síðari part, skömmu eftir að þeir komu út í Danmörku, að tilhlutan Þórðar Þorlákssonar Skálholtsbiskups. Hér hafa þeir þjónað heimilisguðrækni, eins og í Danmörku, þegar þeir komu fyrst í sérstökum útgáfum. Þýðing Stefáns var prentuð með *Paradisarlykli* Martins Moller: Sjö morgunsálmar, sjö kvöldsálmar og sjö iðrunarsálmar Davíðs, alls 21 sálmur. Þýðing Árna var gefin út í sérstakri bók, *Andlega söngkórs annar partur*, 37 sálmar alls.

Þá kom þýðing Stefáns eins og hún lagði sig í Sálmabók 1751 og Höfundgreinabók 1772. Þær sálmabækur hafa þjónað hvoru tveggja, kirkju og heimilisguðrækni.

Skömmu eftir lát Kingos hafa Passíusálmar hans verið þýddir á íslensku. Ekki var þeirri þýðingu þó lokið og ekki komu þeir út á prenti. Það er ljóst að þörf fyrir þá var ekki brýn þar eð Íslendingar áttu Passíusálma Hallgríms Péturssonar. Þar var engu við að bæta. Þó hefur einhver séð ástæðu til að þýða sálma Kingos. JW er fangamark þýðanda. Ég hef leitt að því líkur að þýðandi sé Jón biskup Vídalín, eftirmaður Þórðar Þorlákssonar í Skálholti og höfundur Vídalínspostillu. Böðvar Guðmundsson segir um Vídalínspostilla: „Vídalínspostilla er rituð á þróttmiklu máli, sem er fullt af myndskrauti og öðrum bókmenntalegum einkennum barokktímans, og andríki hennar er ótæmandi“ (Böðvar Guðmundsson 1993, 516). Það sama má segja um passíusálma Kingos. Þann einlæga, barnslega anda sem ríkir í Passíusálmum Hallgríms er ekki að finna í píslarsálmum Kingos fremur en í postillu Jóns Vídalíns. Hins vegar er sterkur, kraftmikill predikunartónn sameiginlegt einkenni Vídalíns og Kingos. Passíusálmar Kingos hafa ekki þjónað heimilisguðrækni á sama hátt og sálmar Hallgríms enda voru þeir ortir fyrir hina opinberu sálmabók kirkjunnar. Hin íslenska þýðing á passíusálmum Kingos hefur legið afskiptalaus og óútgefin í handriti í 300 ár.

En hvernig reiðir öðrum sálum Kingos af í íslenskum sálmaþókum?

Í aldamótabók 1801 fækkar sálum Kingos. Fjórir af morgun- og kvöld-sálum eru teknir með í þýðingu Stefáns og sex nýjar þýðingar teknar inn.

Í Sálmaþók 1871 eru ellefu sálmar eftir Kingo, þar af fimm vikusálmar í þýðingu Stefáns Ólafssonar.

Í Sálmaþók 1886 fjölga Kingosálum verulega, eða upp í 25. Þar hefur Helgi Hálfðanarson tekið við af Stefáni Ólafssyni sem aðalþýðandi sálma-anna. Helgi á 19 þýðingar, Valdimar Briem þrjár, Þorvaldur Böðvarsson eina, Steingrímur Thorsteinsson eina og aðeins ein þýðing eftir Stefán Ólafsson er nú með. Sú þýðing er í sálmaþókinni enn þann dag í dag. Í Sálmaþók 1886 kemur inn sálmaþýðing úr Passíusálmi Kingos *Skriv dig Jesus þaa mit hjerte / Meðan, Jesú minn, ég lifi*, það eina sem til er á prenti á íslensku úr passíusálum Kingos.

Í Sálmaþók 1945 eru Kingosálmar fjórtán.

Í Sálmaþók 1972 eru sálmarin sjö og í Sálmaþók 1997 eru þeir átta. Þar er þess reyndar ekki getið að sálmaþýðing *Nú gleðifregn oss flutt er ný sé þýðing á sálmi eftir Kingo (Nu kom her bod fra Engle-kor)*.

Allir morgun- og kvöld-sálmar Kingos utan einn hafa nú vikið úr hinni íslensku Sálmaþók. *Nu rinder solen op* í þýðingu Stefáns Ólafssonar er eini sálmaþýðing úr Söngkór I sem enn er sunginn í íslenskri kirkju. Hins vegar er sálmaþýðing úr Passíusálum Kingos *Meðan, Jesú minn, ég lifi*, enn í sálmaþókinni.

Hinni íslensku sálmaþók er ekki lengur ætlað að þjóna heimilisguðrækni eins og fyrri tíma sálmaþókum. Morgun- og kvöld-sálmarin eru hins vegar ortir með heimilisguðrækni í huga og því eðlileg skýring á því að þeir víki úr sálmaþók kirkjunnar. Lagboðarnir sem fyrr eru nefndir minna okkur þó á brautryðjendaverk Stefáns Ólafssonar. Lög in Söngkór Kingos, sem Stefán Ólafsson flutti til landsins, hafa fest sig í sessi í hinni íslensku sálmaþöngsbók.

HEIMILDIR

- Den danske Salmebog.* 1993. Kaupmannahöfn: Det Kgl. Vajsenhus' Forlag.
- Böðvar Guðmundsson. 1993. „Nýir síðir og nýir lærdómar – bókmenntir 1550–1750.“ *Íslensk bókmenntasaga* II, ritstj. Vésteinn Ólason. Reykjavík: Mál og menning, 379–521.
- Evangelisk kristelig Psalmebog til Brug ved Kirke- og Huus-Andakt.* 1798. Kaupmannahöfn.
- Glahn, Henrik. 2000. *Salmemelodien i dansk tradition 1569–1973.* Frederiksberg: Anis.
- Jón Halldórsson. 1903–1910. *Biskupasögur Jóns prófasts Halldórssonar í Hítardal* I. Reykjavík: Sögufélag.
- Jón Helgason. 1999. *Úr landsuðri og fleiri kvæði.* Reykjavík: Mál og menning.
- Jón Marinó Samsonarson. [Óbirt grein um Leirulækjar-Fúsa].
- Kingo, Thomas. 1686. *Morgun Psalmar og Kuöllð Psalmar*, þýð. Stefán Ólafsson. Skálholt.
- Kingo, Thomas. 1689. *Vinterparten til dend Forordnede danske Psalmebog.* Odense.
- Kingo, Thomas. 1693. *Thomæ Kingos Andlega Saungkors Annar Partur: Edur Saalarimmar Vppvakning til allskins Gudrækne i allra Handa Tilferlum Allt til GVDS Dyrðar*, þýð. Árni Þorvarðsson. Skálholt.
- Kingo, Thomas. 1967. *Thomas Kingos Graduale*, útg. Erik Norman Svendsen og Henrik Glahn [ljóspr. útg. af frumútg. Kingos Graduale sem út kom 1689]. Óðinsvé: Samfundet Dansk Kirkesang.
- Kingo, Thomas. 1995. *Digtning i udvalg.* Kaupmannahöfn: Det danske sprog- og litteraturselskab.
- Kristinn E. Andrésson. 1928. Sira Stefán Ólafsson í Vallanesi og skáldskapur hans. [Óútg. MA-ritgerð í íslenskum fræðum frá Háskóla Íslands].
- Loftur Guttormsson. 1998. „Á andlegu ferðalagi um evrópska menningu.“ *Frumkvöðull vísinda og mennta. Þórður Þorláksson biskup í Skálholti*, ritstj. Jón Pálsson. Reykjavík: Háskólaútgáfan, 27–43.
- Ólafur Indriðason. 1857. *Andlegt sálmasafn.* Akureyri.
- Páll Eggert Ólason. 1918–1937. *Skrá um handritasöfn Landsbókasafnsins* I-III. Reykjavík: Landsbókasafn Íslands.
- Páll Eggert Ólason. 1947. *Handritasafn Landsbókasafns*, 1. aukabindi. Reykjavík: Landsbókasafn Íslands.
- Páll Eggert Ólason. 1924. *Upptök sálma og sálmalaga í lútherskum sið á Íslandi.* Reykjavík: Háskóli Íslands.
- Roskilde Salmebog.* 1855. Hróarskelda.
- Sálmabók. 1751. *EIN NY Psalma Bok Islensk.* Hólum í Hjaltadal.
- Sálmabók. 1772. *Islensk Psalma-Book.* Hólum í Hjaltadal.
- Sálmabók. 1801. *Evangelisk-kristileg Messu-saungs- og Sálma-Bók.* Leirárgörðum: [Konunglega íslenska Lands Uppfræðingar Félagid].

- Sálmabók. 1871. *Sálma-bók, til að hafa við guðsþjónustugjörð í kirkju og heimahúsum*. Reykjavík.
- Sálmabókin. 1886. *Sálmabók til kirkju- og heimasöngs*. Reykjavík: Sigfús Eymundsson.
- Sálmabók. 1945. *Sálmabók til kirkju- og heimasöngs*. Reykjavík: Forlag Prestekknasjóðsins.
- Sálmabók. 1972. *Sálmabók íslensku kirkjunnar*. Reykjavík: Kirkjuráð.
- Sálmabók. 1997. *Sálmabók íslensku kirkjunnar*. Reykjavík: Skálholt.
- Sálmasöngsbók til kirkju- og heimasöngs*. 1936. Reykjavík: Bókaverslun Sigfúsar Eymundssonar.
- Sigrún Steingrímisdóttir. 2006. Kingo á Íslandi – Hallgrímur í Danmörku. Íhugun eða innræting í passíusálmum skáldanna. Reykjavík [Óútg. MA-ritgerð í íslenskum fræðum frá Háskóla Íslands].
- Sigurjón Guðjónsson. 1972. [Óútgefin sálmarannsókn]. Reykjavík.
- Stefán Ólafsson. 1886. *Kvæði II*, útg. Jón Þorkelsson. Kaupmannahöfn: Hið íslenska bókmenntafjelag.
- Worm, Jacob. 1994. *Wormiana*. Jacob Worms Skrifter IV, útg. Poul Lindegård Hjort. Kaupmannahöfn: Munksgaard.

ABSTRACT

There has hitherto been no discussion of the Icelandic translations of the Danish baroque poet Thomas Kingo (1634–1703); this article will try to improve matters by giving an account of all the Icelandic translations of his works.

An initial effort to translate both parts of his *Aandelig Siunge-Koor* was attempted shortly after they were published in Denmark, at the instigation of Bishop Þórður Þorláksson. Stefán Ólafsson's translation of the first part of *Aandelig Siunge-Koor* was printed with Martin Moller's *Paradisarbykill* in 1686, twelve years after it was published in Denmark: seven morning hymns, seven evening hymns, and seven of David's Penitential Psalms – 21 in all. Árni Þorvarðsson's translation of the second part of *Aandelig Siunge-Koor* was printed in a separate edition, *Andlega saungkors Annar Partur*, thirty-seven hymns altogether, in 1693, also twelve years after their appearance in Denmark. Later, all of the translations which Stefán Ólafsson had made of *Söngkórinn* appeared in *Sálmabók* 1751 and *Höfuðgreinabók* 1772, both of which books were intended for household devotions as well as the church liturgy.

Shortly after Kingo's death his *Passionssalmer* (in *Vinterparten af Danmarks og Norges kirkers forordnede psalmebog* 1689) were translated into Icelandic. The translation was not complete and remained unprinted. JW are the initials of the translator. I have assembled evidence to suggest that the translator was Bishop Jón Vídalín (1666–1720), Þórður Þorláksson's successor in Skálholt and the author of the *Vídalínspostilla*.

Thus we have three early translations of Kingo's hymns; in addition his hymns have been translated almost up to our time. Thirteen translators are known, the latest being Professor Jón Helgason (1899–1986).

The accompany chart shows the number of hymns by Kingo in printed hymn-books from 1751 to 1997. It turns out that the greatest number of them, twenty-five, are in the *Sálmabók* of 1886, and that this number decreases to seven or eight in the most recent hymnals. All of Kingo's morning and evening hymns, except for one, have now disappeared from the hymn-book. The explanation is simple: the book is no longer intended for household devotions. This was the role played by earlier hymnals such as Kingo's morning and evening hymns.

Sigrún Steingrímsdóttir
 Department of Icelandic Language and Literature
 444 University College
 University of Manitoba, Winnipeg
 steingri@cc.umanitoba.ca

Yfirlit yfir þýdda sálma Kingos í íslenskum sálmbókum og þýðendur þeirra

Nafn sálma	Sálmbækur							
	1751	1772	1801	1871	1886	1945	1972	1997
Morgun- og kvöldsálmur								
og 7 iðrunarsálmur Davíðs(3x7=21) ¹	StÓ	StÓ						
Heiður, frið, lukku, lán og gæði ²			StÓ	StÓ				
Lát landið frjóvgun fá ³			StÓ	StÓ				
Þín kirkja, góði Guð ⁴				HH ⁵	HH	HH	HH	HH
Ó, minn Herra, hjálp mér þá ⁶			StÓ	StÓ				
Að Jesú krossi kom og bið			ÞSv	ÞSv				
Fram af dimmum fylgsnum nætur			KJ	KJ				
Sem í gegnum sortann ⁷ skýja					HH			
Fyrir helga fæðing þína ⁸					HH	HH	HH	HH
Lofgjörð, þakkir, eilíf æra			ÞSv	ÞSv				
Mér heimur far frá			KJ	KJ				
Far veröld, þinn veg ⁹					HH	HH		
Nú má ei framar næsta blind			JEsp	JEsp				
Upp, gleðjist allir, gleðjist nú		ÞBö		ÞBö	HH	HH	HH	
Þinn friður Guð, sem æðri er ¹⁰			ÞBö					
Enn hraðar sólin sér ¹¹			StÓ	StÓ	StÓ	St.	ÓI	StÓ
Svo skal hér sofna upp á ¹²				StTh				
Í Jesú nafni uppgá ¹³ (uppstá)			StÓ					
Að borði göngum ¹⁴ breiddu vér					SteIT			
Ár og síð ég er í voða ¹⁵					HH	HH		
Fyrir helga fæðing þína ¹⁶					HH	HH	HH	HH
Gef, Jesú, fús ég fylgi þér					HH			
Hver fögur dyggð í fari manns					HH	HH	HH	HH
Hvert er það skipið auma					HH			
Í anda Kristur kæri					HH			
Meðan, Jesú minn, ég lifi ¹⁷					HH	HH	HH	HH
Nú gleðifregn oss flutt er ný					VB			VB
Ó, Guð, hve grátlegt er					HH			
Ó, Guð þín kenning góða					HH			
Ó, herra Jesú, hjálpa mér					HH			
Ó, hversu gott að ganga					HH	HH		
Ó, Jesú minn, þú mikli Guð					HH			
Sjá, vinur vor hinn blíði					HH	HH		
Til hæða lyft þér, hugur minn					HH			
Tíðin líður, sól er sigrin ¹⁸					VB	VB		
Vor Guð er eilíf ást og náð					VB	VB		
Vor hvítasunnuhátíð fer					HH	HH		

ATHUGASEMDIR VIÐ TÖFLU

- 1 Einstakir sálmar úr þessu heildarsafni morgun- og kvöldsálma eða iðrunar-sálma Davíðs eru teknir upp í sálmabókum síðar. Þess er h.v. ekki getið sér-staklega við hvern sálm í töflu hvaðan hann er upprunninn.
- 2 Úr morgunsálmi (12. vers). Magnús Stephensen breytti versinu.
- 3 Úr morgunsálmi Kingos: *Sólin upprunnin er.*
- 4 Upphaflega úr morgunsálmi Kingos: *Sólin upprunnin er.*
- 5 Fjögur vers hér, þrjú vers í Sb. 1945, tvö vers í Sb. 1972 og 1997.
- 6 Úr 1. morgunsálmi Kingos.
- 7 Þýðing á páskasálmi Kingos *Som den gyldne Sol frembryder. Sem í gegnum sortann skjja er þýðing á sama sálmi.*
- 8 Einnig úr ofanefndum sálmi, *Som den gyldne Sol.*
- 9 Þýðing á sama sálmi og *Mér heimur far frá / Far verden far vel.*
- 10 Úr jólasálmi Kingos *Upp, gleðjist allir, gleðjist nú*
- 11 Morgunsálmur eftir Kingo. *Nu rinder solen op.* Mismörg erindi birt í ísl. sálmabókunum.
- 12 Vers úr sálminum *Nú hvílist sól og sest, Til hvíle solen går,* kvöldsálmi sem Stefán Ólafsson þýddi. Hér í breyttri mynd Stefáns Thorarensen.
- 13 Morgunsálmur (Úr vikusálmum).
- 14 Úr Andlega söngkór II. Árni Þorvarðarson þýddi fyrir. Hér, í þýðingu Stein-gríms, eru gerð tvö vers úr einu.
- 15 Úr Andlega söngkór II. ÁP þýddi fyrir. *Aldrei er ég utan voða.*
- 16 Eitt vers úr *Som den gyldne sol frembryder* eins og *Fram af dimmum fylgsnum natur* og *Sem í gegnum sortann skjja.*
- 17 Vers (15.) úr 29 versa sálmi úr píslarsálmaflokki Kingos. Versið hefst svo: *Skriv dig, Jesus, paa mit hjerte,* en sálmurinn hefst: *Bryder frem I hule sukke.*
- 18 Úr Andlega söngkór I, kvöldsálmur. Stefán Ólafsson þýddi fyrir.

Skammstafanir þýðenda sálmanna eru:

- StÓ = Stefán Ólafsson
 HH = Helgi Hálfðanarson
 ÞSv = Þorsteinn Sveinbjarnarson
 KJ = Kristján Jóhannsson
 JEsp = Jón Espólín
 ÞBö = Þorvaldur Böðvarsson
 StTh = Stefán Thorarensen
 SteiT = Steingrímur Thorsteinsson
 VB = Valdimar Briem